

UVODNIK: KAKO SPREMENITI DELOVANJE NA PODROČJU NARAVNIH NESREČ?

Blaž Komac¹

¹ dr., glavni in odgovorni urednik

Naravne nesreče so nevarni naravni procesi in pojavi, ki povzročajo škodo in žrtve: potres, zemeljski plaz, skalni podor, poplava, suša, gozdni požar, vetrolom, vihar, toča, pozeba, žled in snegolom. Podobno kot angleški izraz *natural disaster* se je kot strokovni termin tudi v Sloveniji uveljavil termin naravna nesreča. Hoté ga prav razumemo, čeprav je nejasen in naravne procese dosledno ločuje od družbenih. Obenem implicitno nakazuje, da ob teh naravnih procesih ne moremo veliko narediti, saj se pojavljajo kot nesreča, torej nepričakovan, neizogiben dogodek brez človekovega vpliva. Uporaba izraza zamegljuje dejstvo, da so bile posledice morda predvidljive in bi jih bilo mogoče preprečiti, ter nas postavlja v vlogo nemočne žrtve. To pogosto preusmeri pozornost javnosti, medijev in odločevalcev z obravnave vzrokov in graditve prožnosti le na odziv in ukrepe po dogodkih.

Naravne nesreče niso samo pojav, povezan z naravo, saj ima pri njihovem nastanku pomembno vlogo tudi človek. Obenem tudi niso samo nesreče, saj pogosto ne gre za naključne pojave, ki se pač zgodijo, temveč so posledica dolge verige dogodkov. Temeljna teza tega razmišljanja je, da uporaba izrazov oziroma jezika vpliva na to, kako razumemo stvarnost, razumevanje pa vpliva na izbor ukrepov in naša dejanja, torej preoblikuje pokrajinsko stvarnost. Smiselno sledi, da se tudi zaradi pomanjkljivega razumevanja nejasnih izrazov, ki so povezani z naravnimi nesrečami, ukvarjamo z delnimi vidiki te obsežne problematike, namesto da bi obravnavali temeljne vzroke in sistemske značilnosti. Naravne nesreče so namreč družbene toliko, kolikor obsegajo tudi posledice našega delovanja ali nedelovanja. To pa je v prepletenosti sodobne pokrajinske stvarnosti že skoraj nujnost. Trdimo, da prihaja do temeljnega nerazumevanja in tako do napačnih odločitev zaradi napačne ali nepopolne uporabe jezika.

Poglavitna težava pri naših napačnih pristopih do problematike naravnih nesreč morda ni toliko v naravi, ki nam včasih pokaže zobe, ali nepoznavanju teme, temveč v jeziku. Kritično razumevanje termina naravna nesreča izpodbija prepričanje, da so naravne nesreče le nesrečni, nepredvidljivi naravni dogodki. Tako je razumljivo, da je revija *Disasters* (angl. Nesreče) sprejela politiko, ki odvrta uporabo izraza naravna nesreča. Ta odločitev izhaja iz razumevanja, da so naravne nevarnosti neizogibne, medtem ko so nesreče pogosto posledica človeške ranljivosti in nezadostne pripravljenosti. Tako želijo poudariti vlogo družbenih dejavnikov pri vplivu nesreč in raje govorijo o naravnih katastrofah.

Naravne pokrajine, kot so pragozdovi, so kompleksni sistemi z različnimi funkcijami in razmerji med različnimi elementi in procesi. Z vstopom človeka so vsaj ponekod ohranile pomen le kot prostor pridobivanja virov, kar je popreproščeno ali enostransko razumevanje. Jezik, ki ga uporabljamo za upravljane ekosisteme, poenostavlja dožemanje zapletenih medsebojnih odvisnosti pokrajinskih elementov, ki pomagajo varovati pred naravnimi nesrečami. Če govorimo samo o nevarnih območjih, območjih tveganja ipd., opozarjamo na naravne procese in krepimo prepričanje, da so ta območja nevarna sama po sebi. Tako ni omenjeno pomembno dejstvo, da človekove odločitve nevarnost sooblikujejo.

Pri poplavni varnosti smo dolga desetletja zanemarjali ekosistemske storitve obrečnih pokrajin in zaščito, ki jo omogočajo pred naravnimi nesrečami. Temu je sledilo enostransko upravljanje, ki je poudarilo nekatere vidike, kot so gospodarski, in zanemarilo številne druge. Druga jezikovna težava je, da povečujemo svoje zmožnosti in govorimo o obvladovanju. To ustvarja miselnost, da je s tehnologijo mogoče zaustaviti ali preobrtniti naravne procese. Posledica je presenečenje, ko pride do dogodka, ki za velikostni razred preseže

pričakovani naravni red. Primer so poplave v Nemčiji leta 2021 ter Španiji, Sloveniji leta 2023 in Bosni in Hercegovini leta 2024.

Takšna miselnost zmanjšuje dožemanje človekovih vplivov ali celo vzrokov zanje. Do neke mere predvidljivi in pričakovani naravni pojavi povzročajo katastrofalne posledice tudi zaradi človeških odločitev in dejavnosti v prostoru, kot so urbanizacija, spremembe rabe, degradacija zemljišč in podnebne spremembe. V urbanizirani pokrajini poplav morda ne bi bilo, če mesta ne bi zgradili z neustreznimi drenažnimi sistemi prav na sotočju ali v »suhi« dolini ali pa v okolici izkrčili gozdov. Potresi kot naravni dogodki postanejo nesreča zaradi neupoštevanja pomanjkljivih gradbenih predpisov. Pri gozdnih požarih razmere poslabšajo podnebne spremembe, neustrezne prakse rabe zemljišč in urbanizacija požarno ogroženih območij.

Tak diskurz končno vpliva na različne politike, pri katerih se ukrepi osredotočajo na boj in obvladovanje nevarnosti, ne spodbujajo pa prožnosti, kar bi pomenilo, da tudi družba nosi del odgovornosti. Izboljšanje prihodnjega stanja bo zahtevalo najprej miselni premik.